

Tefsir Araştırmaları Dergisi

The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Nisan/April)

Bilimsel Toplantı Değerlendirmeleri / Symposium-Conference Reviews

Kur'ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri (Muş 13-15 Ekim 2023)

The Translations of the Qur'ân, Problems and Solution Suggestions (Muş 13-15 October 2023)

İsmail ÇALIŞKAN

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı

Professor, Ankara University, Faculty of Divinity

Basic Islamic Sciences, Department of Qur'anic Exegesis

Ankara, TÜRKİYE

iscaliskan@ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2899-9111>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Toplantı tanıtım-değerlendirme/ Symposium review

Geliş Tarihi/Date Received: 14/02/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 25/04/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 30/04/2024

Atıf / Citation: Çalışkan, İsmail. "Kur'ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri (Muş 13-15 Ekim 2023)". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Nisan/April, 2024), 357-368.

<https://doi.org/10.31121/tader.1437298>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayıncı / Published by: Ali KARATAŞ / Türkiye

Öz

Günümüzde Türkçe Kur’ân mealleri büyük bir birikime ulaşmıştır. Bunu Muş Alparslan Üniversitesi’nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen geniş katılımlı “Kur’ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri” adlı uluslararası sempozyum (13-15 Ekim 2023) bir kez daha ortaya koydu. Üç gün süren sempozyumun oturumlarında mealler metot, muhteva, hedef ve sorunlarıyla gündeme alındı. Pek çok eleştiri yanında doğru bir meal için yapılması gerekenlere dair önerilerde bulunanlar da oldu. Bu tanıtım yazısında adı geçen ilmi toplantı genişçe tanıtılmış, tebliğlerin içeriği kısaca yansıtılmış, yapılan tartışmalara değinilmiş ve bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kur’ân Tercümesi, Meal, Türkçe Meal, Dünya Dillerinde Meal, Kadın Mütercimler, Çeviri Sorunu, Çeviri Tekniği.

Abstract

Today, the Turkish translations of the Qur’ân had reached a great accumulation. The international symposium titled "Translations of Qur’an: Problems and Solution Suggestions" hosted by Muş Alparslan University (October 13-15, 2023) revealed this once again. During the sessions of the three-day symposium, method, content, goals and problems of the Translations of the Qur’ân / maâls were brought to the agenda. In addition to many criticisms, there were also academician who made offers on what needs to be done for a correct translation. In this review, the scientific meeting in question has been widely introduced and the contents of the papers in briefly reflected, the discussions have been mentioned upon and some evaluations have been made.

Keywords: The Translation of The Qur’ân, Ma’âl, The Turkish Ma’âl, Ma’âl in World Languages, Female Translators, Problem of Translation, Technique of Translation.

Muş Alparslan Üniversitesi ile İSAV’ın ortaklaşa düzenlediği “Kur’ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri” başlıklı Uluslararası Sempozyum 13-15 Ekim 2023 tarihlerinde Muş’ta gerçekleştirildi, ancak konuşmaların büyük kısmı online yapıldı. 13 Ekim Cuma günü saat 10.00’da başlayan toplantıda Kur’ân-ı Kerîm tilâveti ve selamlama konuşmalarının (sempozyum koordinatörü Cahit Karaalp, rektör yardımcısı Kenan Yıldırım, belediye başkanı Feyyat Asya) ardından Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat “Kur’ân’a Dönüş Söyleminin Gölgesinde Türkçe Kur’ân Meâlleri” başlıklı açılış konferansını verdi. Polat, konuşmasını Kur’ân’a dönüş, öze dönüş ya da mealcilik diye isimlendirilen akımın yarattığı sorunlar üzerinden yürüttü. Ona göre akımın en büyük sorunu sünneti dışarda bırakmasıdır. Diğer sorunları şöyle sıralayabiliriz: Akımı benimseyenlerin Kur’ân’dan elde ettikleri manaların Kur’ân olduğunu vehmetmeleri; mealciliğin bir okuma ve anlama usulünün olmaması; metodoloji geliştirilmediği için süregiden bir akım haline de gelememesi; Kur’ân’ın saf halini ortaya çıkarma gayesi güden bu insanların, son otuz yıldaki bilimsel, teknik ve aktüel tartışma konularında yeterli cevap üretmemesi; Kur’ân’ın saf anlamını ortaya çıkarmak isterken onun ortaya çıktığı dünyayı bertaraf etmesi; İslam düşüncesine ve onun oluşturduğu kurumsal yapılara büyük zarar vermesi; tefsirlerde bulunan bir takım bilgileri Kur’ân’ın anlaşılmasının önünde engel sayması; Kur’ân’a dönüş iddialarını modern zihin üzerinden savunması. Polat her bir eleştirisini sebepleri ve delilleriyle tartıştı. Ona göre kusurlu mealler, içi boş ve çağa hitap edemeyen fikirler, hem Türkiye’de hem de başka ülkelerde mealcilik söyleminin başarısızlığına sebep olmuştur.

Açılış ve kapanış dahil 28 oturumda 78 tebliğin sunulduğu oturumların ilki Cuma günü 14.00’te başladı. Teknik sorun nedeniyle katılamayan Murat Sülün’ün yerine C. Karaalp’in yönettiği oturumda ‘Meal Yazımı ve Yeni Yaklaşımlar’ konuşuldu. Hasan Hüseyin Havuz, Kur’ân’ın anlaşılmasının gerekliliği bağlamında Kur’ân öğretimi derslerinin meal merkezli yapılmasının gitgide arttığına işaretle bunun sorunları da beraberinde getirdiğine değindi. Ayrıca meal okumanın başlı başına sorun oluşu, lafzın öğretiminin geri planda kalışı gibi problemleri tartıştı. “Meâli Kimler Yapabilir ve Yayınlanma Şartları” isimli tebliğinde Mehmet

Çelen, meal yapacak kimselerin; Arap dili ve edebiyatı ile belâğâtına, Kur'ân ilimlerine, temel İslâmî ilimlere (akaid, tefsir, hadis, fıkıh), meâlî yapılan dilin edebiyatına hâkim olmaları gerektiğini ileri sürdü. Yayınlanma aşamasında ise tashih çalışmalarının önemine işaret etti. Gülnur Külünkoğlu da Alaaddin el-Tarawneh'in önerdiği 'hibrit metodu' merkeze alarak Kur'ân tercümelerinde yeni yaklaşımlara değindi. Çeviribilim ve çeviri tekniklerinden yeterince yararlanmayan Kur'ân araştırmacılarının aksine Tarawneh, Kur'ân tercümesinde çeviribilimde kullanılan yerlileştirme (*domestication*) ve yabancılaştırma (*foreignization*) gibi tekniklere dikkat çekerek kaynak metindeki ve hedef dildeki anlatım türlerine göre değişen dinamik bir tercüme yaklaşımını önermektedir. Külünkoğlu'na göre, çevirinin amacı ve hitap çevresini tespit etmek aslında metodu da belirler. Tam da bu noktada hibrit metodun en özgün yönü, hedef kitlenin çeviri aşamalarına sistematik bir şekilde dahil edilmesidir.

Nihat Uzun'un yönettiği 2. oturumun mevzusu Diyanet İşleri Başkanlığı ve meallerdi. Abdülkadir Erkut, son yıllarda Din İşleri Yüksek Kurulu'na verilen meal inceleme görevinin kanuni dayanağını ve yaptığı çalışmaları anlattı. Kurulun kendisine gelen mealleri dil, ilmi tutarlılık, şahsi çıkara hizmet, yanlı-yanlış iddialar vb. açılardan incelediğini, özellikle "Kur'ân'ın asli manası ile örtüşmeyen, İslam'ın temel nitelikleri ile çelişen çeviriler" in yayınlamayı engelleme yoluna gidebildiğini söyledi. Bahse konu yanlılara örnekler de verdi. İmran Çelik, daha çok sanal ortamlarda Kur'ân-ı Kerîm tercümesi ve konuları üzerine yayınlar yapan Ramazan Demir'in Kur'ân'ın anlamının yeniden yazılmasına dair ileri sürdüğü fikirlere, âyetleri usul ve tarihi bağlamından kopararak şahsi anlamlar takdir etmesine eleştirel bir yaklaşım sergiledi. Toplantıyı takip eden Demir, söz isteyerek kendisine haksızlık yapıldığı, fikirlerinin tam aktarılmadığı sitemini yöneltti. Tansiyonun yükseldiği sırada Uzun'un müdahalesi, tartışmanın büyümesini engellenmiş oldu. Fakat gerilimli geçen bu kısa tartışma gösteriyor ki müellifler ile onları ilmi tahlil ve tenkide konu edinenlerin yüzleşmesi, soğukkanlı bir şekilde karşılıklı tartışması, her şeye rağmen her iki tarafın ilmi duruştan, bilimsellikten ödün vermemesi gerekir. Akademi ve sivil işbirliğinin güçlendirilmesi için ilmi ve ahlaki olan budur.

Kur'ân dili ve mealler konusundaki oturumda ilk tebliğ Fatma Yalnız tarafından "İzahlı Meâllerde *İllâ* Edatının İstib'âd Anlamına Tevil Edilip Edilmemesinde Teolojik Yanlılar ve Tutarlılıklar: Meşîet Ayetleri Özelinde" adıyla sunuldu. Hüseyin Topal bazı Kur'ân kelimelerinin Türkçe'ye aktarımında Cahiliye şiirinin izlerini keşfetmeye çalıştı. Başkan Abdulmutalip Arpa sunumların özeti mahiyetinde her bir müellifin kendi bakışına göre meal yaptığını, buna karşın tek bir mananın yakalanabilme imkânını sorguladı; mealde en önemli ilkenin kelime manalarını doğru tespit etmek olduğunu vurguladı. "Bağlam ve Mealler" başlıklı 4. oturumu Ziya Şen yönetti. Esat Özcan "Bağlam Bilgisi Eksikliğinin Meallere Etkisi" çalışmasında metinsel bağlamın, İsmail Kurt ise "Türkçe Meallerde Metin Dışı Bağlamın Meale Yansıtılmaması Problemi (Âl-i İmrân 130 ve Arâf 31. Ayet Özelinde)" başlıklı sunumunda harici bağlamın dikkate alınmamasının ayetlerin çevirisinde eksik ya da yanlış yöne kayılabileceğini örneklerle göstermeye çalıştılar.

Mehmet Okuyan'ın başkanlık yaptığı oturumda tebliğler kendi mealı hakkındaydı. Mustafa Kara, Okuyan'ın biyografisini ve *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal-Tefsir* adlı eserinin temel özelliklerini tanıttı. Recep Demir, Okuyan'ın meâl-tefsirini dilbilim açısından, Merve İpci ise Okuyan'ın meal yaparken Kur'ân İlimlerinden hangi ölçülerde faydalandığını irdeledi. Son iki sunumda söz konusu mealin eksik, problemlili noktaları örneklerle anlatıldı. Oturum sonunda İsmail Çalışkan söz alarak Okuyan'ın ayet meallerinde ve dipnotlarda 'mesaj' kelimesini çok fazla kullandığını bunun Türkçe ve tefsir ilmi açısından bir sorun teşkil ettiğine, 'mesaj' kelimesinin 'ayet, vahiy, anlam, kelam, kelime, cümle' manalarında kullanılmasının sakıncasına işaret etti. Ayrıca Mâide suresi 33. ayetin tercüme ve dipnot açıklamasını örnek

vererek Okuyan'ın ayet meallerinde ve açıklamalarında zaman zaman özneliliğinin/dirayetinin çok baskın hale geldiğini söyledi. Okuyan bütün konuşmacılara teşekkür ederek eleştiriyi ve değerlendirmeleri mealinin gelecek baskılarında dikkate alacağını vurguladı.

Günün son oturumunu İbrahim Kutluay yönetti, konu ise Farsça meallerdi. Hadiye Ünsal, Şah Veliyyullah Dihlevî'nin *Fethu'r-Rahmân fî Tercemeti'l-Kur'ân* adlı Farsça mealinin Osmanlı Türkçesi'ne tercümesini (*et-Tefsîrû'l-Cemalî 'Ale't-Tenzîli'l-Celâlî*) inceledi, bu mealin gerek Dihlevî'nin ilim perspektifindeki yerini gerekse kendisinden sonraki Kur'ân anlayışına etkilerini tahlil etmeye çalıştı. Seyfullah Efe de en eski Farsça Kur'ân-ı Kerîm çevirisini ve bu çeviride izlenen metodu ele aldı. Rıdvan Çetin, "Türk-İslâm Edebiyatında Manzum Kur'ân-ı Kerîm ve Sure Mealleri"ni müellif ve yazar isimleri ile kısa kısa tanıttı. Bu oturumla birlikte birinci gün çalışmaları tamamlanmış oldu. Gün boyu yapılan sunumların daha çok güncel çalışmalara ve pratik incelemelere yoğunlaştığı, mümkün oldukça bilimsel kriterler gözetilerek tahlil ve eleştiriler yapılmaya çalışıldığı görülmüş oldu.

İkinci günün açılışını oturum başkanı Murat Kayacan yaptı. "Çokanlamlılık ve Mealler" konusundaki ilk sunum Ahmet Karadağ tarafından "Meâl Eleştirilerinde Bir Yöntem Sorunu: Meâl Hatası mı Anlam Zenginliği mi?" başlığıyla yapıldı. Özetle Akdağ'a göre meal farklılıkları yanlış diye değerlendirilmemeli alternatif çeviri kapsamında görülmelidir. 'Fitne' kelimesi özelinde çok anlamlı kelimelerin meâllerdeki yansımalarını inceleyen Nurettin Çiftçi ise pek çok çeviride kelimenin manasının doğru yansıtılmadığını ispat etmeye gayret etti. O, doğru anlama ulaşmak isteyenlerin farklı mealleri karşılaştırmalı okumalarının en doğru yol olacağı önerisinde de bulundu. Kayacan, *fitne* kelimesinin tercüme edilmesi halinde anlam daralmasının ortaya çıkma ihtimalini soru olarak yöneltti. Son tebliği "Arap Dili ile Kur'ân-ı Kerîm'in İfade Zenginliği ve Kur'ân Çevirisinin İmkânsızlığı" adıyla Hüseyin Zamur sundu. Zamur kısaca, 'meale karşı değilim, ancak her mealin eksik olacağını söylüyorum. Çünkü ayetlerdeki anlam çerçevesi ve vurgu en azından üslup bakımından yansıtılamayacaktır.' dedi.

8. oturumda tebliğler Kur'ân meallerinde nüzul döneminin dikkate alınıp alınmadığına odaklanmıştı. Başkan Ali Karataş ilk sözü Zeki Tan'a verdi. Tan, Kur'ân'ın nüzûl ortamını dikkate almayan meallerin doğru manayı yansıtamadığını örneklerle izah etti. Zeynel Abidin Aydın da aynı konuyu devam sadedinde yaptığı açıklamalarda, nüzul bilgilerinin dikkate alınarak nasıl doğru bir tercüme yapılabileceğini Âl-i İmrân sûresi 1-9. âyetlerinin mealini yaparak göstermeye çalıştı. M. Şerif Kahraman ise üç meal esas alarak Türkçe meâllerde sûre başlarındaki nüzûl bilgilerinin problematik yönlerini gündeme getirdi. 9. oturum ise ulûmü'l-Kur'ân konularından birine odaklanmıştı: "Müşkilü'l-Kur'ân ve Mealler". Konuyu farklı bo-yutlarıyla Fatih Özaktan (Ö. Nasuhi Bilmen'in *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri* isimli eserinde Müşkil Âyetleri Te'lif ve Meal Yöntemi -Âhiretle İlgili Âyetler Özelinde) ve Mustafa Acar (İbn Kuteybe'nin *Te'vilü Müşkilü'l Kur'ân* Adlı Eserinin Yaygın Türkçe Meallere Etkisi) ele aldılar. Ünal Kılıçarslan ise meâllerde apolojik ve anakronist yaklaşımların doğurduğu problemleri Nisâ sûresi örneğinde ele aldı. Sunumların ardından başkan Musa Bilgiz özellikle son konuşmada nesh hakkında kesin yargılara yer verildiğini, konunun kendisinin problemleri olduğunu ve her yönüyle sağlam ve mahfuz Kur'ân ayetlerinin ulema tarafından neshediliği savunularak işlevsiz hale getirildiğini vurguladı.

Burhan Baltacı'nın başkanlığını yaptığı "Yaratılış ve Mealler" konulu oturumda "Kur'ân Meâllerinde Evrimci Görüşün İzleri" başlığıyla ilk tebliği Veysel Güllüce takdim etti. Güllüce'ye göre günümüz meal müellifleri bazı Kur'ân ifadelerini, evrimci görüşlere uymadığı varsayımıyla te'vil etmişler, bir takım ayetleri de bu teoriyle uzlaştırma ve barıştırma çabasına girmişlerdir. Halbuki ayetlerdeki bu tür ifadeleri ve kelimeleri anlamak ve anlamlandırmak mümkündür. Nitekim kendisi bazı ayetleri hem açıkladı hem de bahse konu te'villeri

eleştirdi. Mehmet Bağış konusunu “Hz. Âdem’in Yaratıldığı Maddenin Cinsiyle İlgili Müşkil Ayetlerin Çeviri Sorunu” diye isimlendirmişti. Meseleyi *şalşâl*, *hame'*, *turâb*, *în* kelimelerinin Türkçe’ye çevirisindeki tutarlı ve tutarsız yönleriyle incelemeye almıştı. Ardından M. Arif Yüksel, örnek aldığı Kur’ân meallerinde (M. Esed, M. İslamoğlu, R. Eliaçık, S. Parlak vs.) kaynak metin ile amaç metin arasında uyum sorununu irdeledi. Ona göre, bazı meallerde mütercimlerin öznel fikirleri çok belirgindir; müellifler bilimsel icatları, yeni düşünceleri, güncel siyasi ve felsefi eğilimleri Kur’ân’a söyletme çabasındadırlar. Konuşmaların ardından İsmail Çalışkan sunumlarda kesin ve genellemeci ifadelerden kaçınılmasının uygun olacağını ifade etti. Yüksel’in, M. Esed’in yorumlarının kaynağına, mucizeler konusunda R. Bultman’la aynı saikle hareket ettiğine, mucizelere yaklaşımının Kur’ân’ın evrensel mesajını insanlara ulaştırmaya engellediğine dair fikirlerini buna örnek verdi. Halbuki Esed’in *The Message of The Qur’an*’ının İngilizce konuşan-okuyan dünyada Kur’ân’ın anlamını pek çok çevreye ulaştırdığını söyledi.

Saat 13.00’te başlayan 11. oturumu Zülfikar Durmuş yönetti. Mealleri Arap dili açısından tahlil eden üç tebliğden ilki fiil baplarının anlam farklılığının Kur’ân tercümesindeki görünümünü (A. Enes Ateş - Ahmet Ceylan), ikincisi *kezâlike* morfeminin anlamlandırılmasını (Mustafa Kayhan), üçüncüsü ise *bâ* harfi cerrinin zaid kullanımının meallere yansımaları (Abdullah Bilin) ele almıştı. Bir sonraki oturum da yine Arap dili (Zamirlerin Mercii ve Mealler) çerçevesindeydi. Halil İbrahim Kaçar takdim-te’hir konusunu, Aykut Kaya ve Cengiz Güneş zamirlerin merciiini esas alarak mealleri tahlil ettiler. Bütün bu sunumlar çeviride hassas noktaları, ayetlerin dil incelikleri üzerinden örneklerle anlattılar. Başkan Veysel Güllüce, tartışmaya açılan ‘*nefs-i vâhideden yaratılma*’nın farklı tercümelerine sıcak bakmadığını, kastın ‘bir kişiden’ yani ‘önce bir erkeğin, ondan da kadının yaratıldığı’nın açık olduğunu dile getirdi. Bundan alınmanın ya da güncel baskılar altında farklı tercüme arayışlarına girmenin gereksizliğine işaret etti.

Başkan Harun Ögmüş “Furuku’l-Luğa İlmi ve Mealler” oturumunda, önce “el-Furûku’l-Lugaviyyeden Yararlanarak Meal Yazmanın İmkânı” başlıklı sunumu yapmaları için sözü Ali Karataş ve İsa Nas’a verdi. Konuşmacılara göre yakın anlamlı kelimelerin tercümesi meallerde dikkat çeken sorunlardan birisidir. Kelimelerin barındırdıkları anlam inceliklerini karşı dilde yansıtabilmek için furûk avantaj sağlar. Bu noktadan hareketle, tekliflerini ispat sadedinde *haleka*, *fağara*, *bede’a* kelimeleri örneğinde sözcüklerin anlam farklarını tespit ederek meal yazımına katkı sunma gayretini sergilediler. Faima İsrailova da Kur’ân’ın doğru anlaşılmasında Furûku’l-lügaviyyenin rolünü *nefs* ve *rûh* kelimelerinin tercümealarını sıralayarak anlattı. Ancak İsrailova’nın *rûh* kelimesine ‘can’ manasının verebileceğini söylemesi, tartışmaya açık bir tespitti, zira *rûh* kelimesi Kur’ân’da bu manada yer almamaktadır. Tebliğci meallerdeki yanlış ayetlerin manası olarak göstermek gibi bir yanılgıya düşmüş olabilir, ancak meseleyi tartışmaya açma fırsatı olmadı. Zaman darlığı nedeniyle İsrailova’nın cevaplayamadığı başka sorular da dinleyicilerden gelmişti: “Kur’ân’da insanda bir ruhun olduğunu ifade eden bir sözcük var mıdır? Allah’ın Kur’ân’da insandan söz ederken hep *nefs* kelimesi kullanılırken neden insanda bir ruhun olabileceği ön kabulüyle meale veya açıklamaya girilmiştir? Hz. Nebi bile yemin ederken *vellezî nefsi biyedihî* diyorken, Kur’ân’ın insanın ruhundan söz ettiğini ifade edebilir miyiz?” Yakup Eroğlu, ilk iki tebliğin zaman zaman atfı yaptığı Ebû Hilâl el-Askerî’nin kitabında kelimelere verdiği anlamların Türkçe meallere yansımalarını tespiti yönelmişti. Askerî’nin *huzn-beşş*, *fâsık-fücür*, *istiğfâr-tevbe*, *kadîr-mukîr*, *ğufrân-afüvv* kelime çiftlerine verdiği manaların nüans izlerini yedi mealde sürdürdü, onların yer yer doğruyu yansıttıklarını, bazen de çok uzak manalara yöneldiklerine dikkat çekti.

“Hadis İlmî ve Mealler” başlığını taşıyan 14. oturumda ilk önce İbrahim Kutluay, dört İngilizce Kur’ân çevirisinde (Yusuf Ali, M. Esed, A. J. Arberry ve M. Muhsin Han) hadislerin kaynak kullanımını ve bunun manaya yansımalarını ele aldı. Abdulalim Demir, hadislere dayanarak yapılan âyet meallerini değerlendirmeye tabi tuttu. Kimya mühendisi Hasan Eryılmaz, gayretini, uzun yıllardır anlama sorunu ettiği “E Lestü Birabbiküm, Kâlû Belâ” (Arâf 7/172-173) ifadesinin mahiyetini hadislere dayanarak çözmeye sarf etti. Eryılmaz ayetteki *ehaze*, *zuhûr* ve *zurriyyetehum* kelimelerinin anlamlarını tespit ederek ilk ayet için şu tercümeyle ulaştı: “Senin Rabb’in, Âdemoğullarının (yeryüzünde) ortaya çıkışlarından itibaren, onların içinden (resuller, nebiler ve yardımcılarından oluşan) az (zerre) sayıda bir grup (temiz) insanı tutup, seçip, sorumluluk yüklediği zaman, onları birbirlerine karşı şahid tutarak (sordu); ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’, onlar da dediler ki; ‘tam tersine, kesinlikle evet (Rabbimizsin ve) biz (buna) şahidiz!’ Bu, şunun içindir ki; kıyamet günü “Şüphesiz biz bunlardan habersizdik!” dersiniz.” Başkan M. Sait Şimşek şu hususlara değindi: Hadisler, meallerde ortak kaynaktır, fark ise mezhebi açıdan olabilir. Farklı görüşler normaldir, fakat itham etmekten, dışlamaktan kaçınmalıyız, görüşlere saygı gösterilmelidir.

Bilim alanlarına göre meallerin incelenmesine Fıkıh ile devam edildi. M. Abdülmecit Karaaslan, İ. Hatip liseleri ve yüksek din öğretiminde meâl öğretimine; Taha Yılmaz ise Nisâ suresi 34. ayetin yeniden değerlendirilmesine odaklanmıştı. Sunumların değerlendirmesini ve eleştirisini yapan oturum başkanı Celal Kırca, *nüûz* kelimesi özelinde müelliflerin çeşitli gerekçelerle tutarsız mealleri önümüze koyduklarını, onların bunu yapmak yerine doğruyu bulabilmeleri için Kur’ân’ın üslup mantığını incelemelerini önerdi.

16. oturum başkanı Ali Akpınar’dı. İlk tebliğde Burhan Baltacı, Besmelenin Türkçeye çeviri meselesini ele aldı ve şu alternatif çeviri teklifini yaptı: “Çok şefkatli pek merhametli Allah’ın adıyla başlıyorum.” Sunumu değerlendirme sadedinde başkan Akpınar, ‘Türkçe’ye dönüş ve yeni nesillerin pek önemli bir Kur’ân cümlesini anlayarak okumasını istememiz, bizi biraz bu tür tedbirlere itiyor’ açıklamasını yaptı. M. Tahir Pekim, iki Kürtçe mealî (*Siwana Qur’an, Qur’ana Piroz*) esas alarak iltifât sanatının çeviride uygulanmasını tahlil etti. Hatice Ece Erçin ise “Meal-Tefsirlerde Deyimsel İfadeler İçeren Ayetlerin Tercümesi Meselesi”ni ele alırken meal yazarlarının deyimsel ifadeleri lafzen aldıklarında bazen dipnot açıklamalarıyla kapalılığı giderdikleri, fakat lafzi aktarımın anlaşılabilirliğe yol açtığını, öte yandan bu tür ifadeleri tercüme edince de ne anlıyorlarsa onu yazdıklarını örneklerle anlattı. Erçin’e göre meallerdeki bir sorun da deyimlerin açıklanmasında bilimsel dayanakları belirtmedikleri için epistemik değerden yoksun kalıştır. Hanefî Palabıyık’ın ‘bahse konu ifadeleri deyimsel kabul etmede müellifler ortak kanaate ulaşmış mıdır?’ sorusuna Erçin, ortak bir kabulden bahsedilemeyeceğini söyledi. Abdulcelil Bilgin de deyimlerle ilgili Arapça’da net bir tanım bulunmadığı için ortak kabulden de bahsedilemeyeceği açıklamasını yaptı. İbrahim Kutluay’ın, Kürtçenin Kur’ân’ın manasını yansıtmada yeterli olup olmadığı sorusuna Pekim, diğer diller gibi Kürtçenin de yeterli olmadığını, işin içine lehçelerin girmesiyle meselenin daha da zorlaştığı cevabını verdi.

Günün kapanışı Mehmet Ünal’ın başkanlığında kıraatler ve mealler üzerine sunulan üç tebliğle yapıldı. Recep Koyuncu, Mustafa Sağlam ve Yunus İşeri’nin ortak vurgusu örnek alınan meallerde, kıraatlerin, ayetlerin çevirilerine yansıtıldığı, buradan da anlam çeşitliliğinin ortaya çıktığıydı. İbrahim Kutluay’ın kıraat rivayetlerinin sıhhatine dair sorusu çerçevesinde kısa müzakere ardından oturumlara nihayet verildi.

Üçüncü ve son günde 18. oturum (Çağdaş Mealler) Mesut Kaya’nın başkanlığında gerçekleştirildi. Evvela Zülfikar Durmuş ve Havva Özata, bir hanımefendi (Sonia Cihangir) tarafından kaleme alınan ve yakınlarda yayınlanmış olan *Sonsuz Rahmet* adlı meale dair tahlil

ve tenkitlerini sıraladılar: Cihangir'in yöntemi belli değildir; kaynak dile hâkimiyeti yoktur; kaynaklarını nadiren belirtmiştir; aşırı öznel yorumlar yapmıştır (Örn. Tekâsür 1: 'Çoğaltma yarışına girmek ilahınızdır'); şiddet, kadın, faiz gibi konularla ilgili ayetleri subjektif tercüme etmiştir; edebi üslubu aktarmada başarısızdır; zaman zaman bağlamı gözden kaçırmıştır; literal çeviri yapmış kavramları ve deyimleri yanlış tercüme etmiştir; imla hataları çoktur. Yılmaz Öksüz de Mahmut Kaya'nın manzum ayet tercümelerini içeren *Kur'an'dan Esintiler* adlı kitabında takip ettiği üslubu; Ruveyda Tezel ise İzmirli İsmail Hakkı'nın *Meânî-i Kur'ân* adlı eserinin özelliklerini ele aldı. *Meâl* kelimesini ilk kullananlardan birisi olarak İzmirli, sade üslubu, lafza bağlılığı, yorumlu aktarımı, parantez içinde ve dipnotlardaki açıklamaları, kavramlara karşılıklar bulması, anlam bütünlüğünü koruması, ulûmu'l-Kur'ân bilgilerini vermesi ve nihayet eleştirel tutumuyla Kur'ân'ın tercümesine ciddi katkılar sunmuştur.

19. oturumun konusu "Kürtçe Mealler"di. Haşim Özdaş, *Sîwana Qur'anê* adlı mealde *şümme* bağlacının tercümesini ve ayetlerdeki vurgularının yansıtılıp yansıtılmadığını incelemişti. Özdaş *şümme* kelimesinin her zaman 'sonra' manasına alınamayacağını, bazen 'zaten, elbette' gibi farklı manalarla aktarılmasının uygun olacağını, *Sîwana Qur'anê*'de yer yer bu vurgu gözükse de her yerde bu inceliğin gözetilmediğini dile getirdi. Kur'ân'daki te'kid unsurlarının Kürtçe meâllerdeki karşılıklarını inceleyen Mehmet Salmazzem, lafız ve mana yönünden belâgat inceliklerine sahip Kur'ân'ın, çevirisinde bu tür ayrıntılara dikkat etmenin önemine ve mümkün oldukça çeviriye aktarılmasına vurgu yaptı. Ona göre Kürtçe meallerde altı ifade kalıbının yer yer başarılı tercüme örnekleri bulunmakla birlikte bahse konu incelikleri sergilemede, özellikle vurgunun nereye yapılacağına başarısız olunmuştur. Nevzat Emi-noğlu'nun konusu Diyanet İşleri Başkanlığının yayınladığı *Qur'ana Pîroz û Meala Wê Ya Kurdî* adlı çalışmadaki çeviri sorunlarıydı. O tespit ettiği anlama ve tercüme problemlerini sıralamakla yetinmedi alternatif önerilerde de bulundu. Başkan Nurettin Turgay, bahse konu meallerle ilgili kısa değerlendirmelerinin ardından oturumu kapattı.

Abdülcelil Bilgin'in yönettiği sonraki oturumda ilk gün tebliğini sunamayan Ömer Kara, Din İşleri Yüksek Kurulu'na mealleri toplatma yetkisi veren kanunun dayanaklarını, arkaplanını ve kanun sonrası yapılan faaliyetleri özetledi. Kara, kurul üyesi olarak şu bilgileri verdi: Kişi veya kurumların başvurusu üzerine kurulun yaptığı incelemede İslam dininin temel niteliklerine aykırı bulunan mealler toplatılmakta, basımı durdurulmaktadır. 300'ü aşkın meal içinde otuz civarında meal incelenmiş, beş tanesinin toplatılması kararlaştırılmıştır ve diğerleri üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Oturumun diğer iki tebliğinde *Tafsir Inspirasi* örneğinde Endonezce (Eyyüp Tuncer) ve Afrika-Berberi (Ahmet İğdi) dilinde meal çalışmaları gündeme alındı.

Türkçede kadınların meal yazmalarının tarihi yarım asrı geride bırakmak üzere, gün geçtikçe de keyfiyet ve kemiyet bakımından ilerlemektedir. Hidayet Aydar ve Serpil Başar dışında kadın müelliflerin mealleri (ve tefsirle ilgileri) akademik çalışmalara pek konu edilmemiştir. Belki de ilk defa bu sempozyumda bir oturum sırf "Kadın Meal Yazarları"na ayrılmış, tebliğleri de kadın akademisyenler hazırlamıştı. Bugünkü ilk oturumda da bir kadın (Sonia Cihangir) tarafından yapılan mealden bahsedilmişti. Başka dillerde kadınların daha erken tarihlerde Kur'ân'ı çevirdikleri görülmektedir. Bunu ilk konuşmacı Feyza Çelik'in tanıttığı ve mühtedi bir kadın olan Fatma Zaide'nin *l'alkoran: Le Livre Par Excellence* adıyla yazılmış ilk Fransızca Kur'ân tercümesinden anlıyoruz. Elif Erdoğan, "Türkçe Kur'ân'ı Kerîm Meali Yazan Kadınlar -Serpil Yıldırım" adlı tebliğinde yakın zamanlara kadar Kur'ân meali ile uğraşan kadın yazarların bulunmadığına işaret etti. Ona göre Yıldırım, yek vücut bir usul takip etmemiş, kaynak belirtmemiş, nüzul sırasını esas almış, kadınlarla ilgili ayetleri klasik anlayışın dışında anlamlandırmış fakat aşırı feminist bakışı tercih etmemiş, yer yer bilimsel tercüme yapmış ('Kuşlar civa atıyordu' [Fil suresi]; *hikmet* tabiat kanunları, bilim; *mîzan* hukuk, koz-

mik ve ekolojik düzen; ‘hac için vize istemek’ [Bakara 217] gibi), bazen de bu tür anlamlarını dipnotlarda açıklamıştır. Kısaca bu meale büyük emek verilmiş ama akademik bir yol ve yöntemle çalışılmamıştır. Hatice Bektaş ise ilk kadın Türkçe meal yazarı diye nitelediği Medine Balcı’nın *Kur’an-ı Kerim ve Kelime Mealini* incelemiştir. Kanaatimizce Çelik ve Erdoğan’ın (ve sempozyumun 1. oturumunda Külünkoğlu’nun) sunumu nitelikliydi, ancak ya sunumun kısalığı veya zamanın darlığı nedeniyle meallerin niteliklerini, yazarların kimliği ve amaçları tam anlayamadı. Sırf ilk ayet mealinin tahlili bile Zaide’nin sosyal, psikolojik durumunu yansıtıyor, fakat onun cariye kökenli oluşu bu meali nasıl gerçekleştirdiğine dair soruları akla getiriyor. Ayrıca Zaide’nin ve Yıldırım’ın (kardeşi vasıtasıyla) İran bağlantısı meali daha dikkat çekici hale getiriyor. Söz alan Kutluay, Fatıma Zaide’nin sanki kendi fikirlerini Kur’ân’a söyletiyor algısının oluştuğunu belirtti. Elif Erdoğan da cevabında bu fikri onayladığını söyledi, hatta Hamidullah’ın oryantalistlerin Kur’ân metnine daha sadık kaldıklarını yazdığını, Zaide’yi ‘şarlatan’ olarak nitelediğini aktardı. Başkan Halil İbrahim Kaçar’ın da ifade ettiği gibi anlaşılabilir bu meallerin ciddi tahlile ve tenkide ihtiyacı var. Bu önemli tespitin gereği kuşkusuz sonraları yapılacaktır, fakat sıcağı sıcağına ciddi bir müzakereye ihtiyacı olmasına rağmen oturum aralarının kısa tutulması nedeniyle bu oturumda müzakere yapılamadı.

Yunus E. Gördük’ün yönettiği oturum metot bakımından diğerlerinden farklı olarak “Tefsiri Mealler”e ayrılmıştı. Nurettin Turgay, Fatıma suresi özelinde Suat Yıldırım, Y. Nuri Öztürk, A. Fikri Yavuz, Abdullah Aydın, Mahmut Toptaş meallerini değerlendirmeye almıştı. O, söz konusu çevirilerde zamirlere yer verilmemesi, devrik cümlelerin kullanılması, metinden uzaklaşılması, kelimelerin aslının yansıtılmaması gibi hatalara işaret etti, buna karşın M. S. Şimşek, S. Akdemir, A. Bulaç ve başka bazı yazarların ayetlerin aslına sadakat ve anlaşılabilirlik açısından daha yetkin meallere ulaştıklarını ifade etti. Yakup Bıyıkoglu da *Feyzül-Furkân Tefsirli Meâl* örneğinde meâllerin meâl-tefsir formuna dönüşmesindeki etkenleri tespiti yöneldi. Ona göre işaret edilen dönüşümde şu sekiz etkenden bahsedilebilir: Ayetlerde kelimelerin birden çok anlamının bulunması; zamirlerin mercii; mananın vuzuha kavuşması için nüzul bilgisinin verilmesi; tarihi, fihri, kelami izahların eklenmesi; kıraat farklılıklarına işaret edilmesi; Tevrat ve İncil’deki yanlış inanışların anılması; ayetler arasındaki insicama dikkat çekilmesi ve surelerin önemi. Soner Aksoy, bu oturum dahil üç gündür zaman zaman günde-me gelen ‘tefsîrî meal’in imkân ve sınırlılıklarını irdeledi. Gördük, tebliğleri tek cümleyle özetledi: Tefsir bilgileri olmadan sağlıklı bir meal yapmanın zorluğu ortaya çıkmıştır.

23. oturum başkanı Mustafa Şentürk, önce, ilk gün sunamadığı tebliğini sundu: “Kur’ân’ın Dil/i İle Anlaşılması” O, Kur’ân’ın dili ile onun anlaşılması arasındaki ilişkiye, ardından Kur’ân’ın çevirisi sırasında özgün kelime ve terimlerin çevirisinde yaşanan yanlışlık ve anlam kayıplarına odaklanmıştı. Örnek olarak da M. Esed’in meal-tefsirinde *taḳvâ* kelimesinin ‘Allah’a karşı sorumluluk bilinci’ diye çevrilmesini seçmişti. Ona göre bu oldukça seküler bir mana idi. Şentürk haklıydı fakat verdiği örnek ‘İngilizce mealin Türkçe çevirisinde’n seçildiği için hem Esed’in özgün çevirisini yansıtmıyordu hem de Türkçe’ye çevrilen meallerde yaşanan derin bir soruna işaret ediyordu. Bizim tespitimize göre ise Esed’in *taḳvâyı* ‘God-consciousness (Allah bilinci, Allah bilinçliliği)’ diye çevirmişken Türkçe’ye çevirenler ‘Allah’a karşı sorumluluk bilinci’ diye büyük bir yanlışla imza atmışlardır. Esed ‘sorumluluk’, ‘sorumluluk bilinci (*responsibility-consciousness*)’ ifadesini *taḳvâyı* ile ilgili kullanmamıştır. Şentürk’le konuyu müzakeremizde bu örneği vermemesi gerektiğini onayladı. Ardından ‘Cumhuriyet Dönemi İlk Mealler’ konusunda önce Mustafa Cora ve Zeki Keskin, H. Basri Çantay’ın meâl anlayışını ve mealinde rivayet olgusunu anlattılar. Necmi Atik ise “Elmalı Muhammed Hamdi Yazır’ın Yazdığı İkinci Meâl” adlı tebliğinde, Elmalı’nın *Hak Dini Kur’an Dili* tefsiri içinde basılan mealin istediği ölçüde gerçekleşmemesi nedeniyle tefsirin yayınından sonra yeni bir meal yazmış ve fakat onu kamuoyuna açmamıştır. Ailesinin arşi-

vinden yazmalarını alan Atik, işte bu meali tanıttı, önceki ve ikinci meal arasındaki farkları örnekleriyle onbir maddede kıyasladı, onu baskıya hazırladığını da ilave etti. Öyle anlaşılıyor ki Atik'in sunumu ve şayet yayınlarsa ikinci meali, hem Elmalılı hem de onun iki meali hakkında yeni tartışmalara yol açacaktır.

Yeni bir oturuma geçildiğinde önce Hakan Uğur, “Türkçedeki Arapça Kökenli Kelimelerin Meallere Yansıması -Anlam Daralması, Anlam Genişlemesi ve Anlam Değişmesi” adlı tebliğinde öz olarak şunları anlattı: *millet*, *harş*, *emr*, *'abd*, *secde*, *tesbîh* örneklerinde görüleceği üzere, bazı Kur'ân kelimelerine Türkçe'de yerleşmiş anlamlar yüklenmiştir, elbette böyle bir tercih doğru sayılamaz. Başkan İsmail Aydın da Uğur'u teyid sadedinde ayetlerin ve kelimelerin nüzul dönemindeki anlamıyla tefsir ve tercümesinin ehemmiyetine vurgu yaptı. Kur'an-ı Kerim'de görülen üsluplardan birisi de anlatım sırasında alıntı yapılması, çeşitli şahıslardan aktarımlarda bulunulmasıdır. Bu tür yerlerde sözün kime ait olduğu karışıklığa sebep olabilmektedir. Eşref İnan işte bu konuyu, kısaca Allah'ın başkalarının sözlerini nakli meselesini ele almıştı.

25. oturum “İngilizce Mealler”e ayrılmıştı. Murat Kayacan'ın konusu *The Message of The Qur'an*'da (M. Asad) kıraat uygulamalarıydı. Kitabın İngilizcesini tarayarak Esed'in on yerde açık ifadelerle kıraat tercihlerini belirttiğini tespit eden Kayacan bunlardan ikisini, Bakara 102'de *melikeyn* (iki kral) ve Arâf 49'da *cümmel* (halat) kıraatını tercih sebepleriyle birlikte açıkladı. Oturum başkanı İsmail Çalışkan sempozyum sırasında zaman zaman Esed'in meal-tefsirinin Türkçesine atıflar yapıldığını, bunun bazen doğruyu yansıtmayabileceğini, çünkü Türkçe çeviride asla sadık kalınmayan pek çok noktanın bulunduğu dikkat çekti. Ersin Kabakçı, “İngilizce Kur'ân Tercümelelerinde Kur'ân'ın Ana Kavramlarının Çevirileri Üzerine Bir İnceleme” adlı başlığında beş çeviride Kur'ân'ın ana fikrini yansıtan *cihâd*, *kitâl*, *küfr-şirk*, *taqvâ*, *şabr*, *şalât*, *nüsük*, *muhkem-müteşâbih* kelimelerine verilen karşılıklarda ne kadar isabet ettiklerini araştırmıştı. Ona göre farklı kelimeleri tercih eden müelliflerin büyük oranda başarılı olmakla birlikte aynı çeviri veya kelime üzerinde ittifak ettikleri pek görülmemiştir. Kabakçı'ya göre kesin yargılara varmak ve sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için daha kapsamlı incelemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Zakir Demir, M. Taqiyuddin el-Hilâlî ile M. Muhsin Khân'ın *The Noble Qur'an* isimli İngilizce meâli incelemeye almış, özel olarak da Bakara sûresinde Kur'ân terimlerini çevirme yöntemini tespit etmeye çalışmıştı. *The Noble Qur'an* ilk defa Ankara'da (1974), daha sonra S. Arabistan'da (1984) kontrolden geçirilerek basılmıştır. Belli bir metoda uymayan müellifler ayetlerin manasını yansıtmada genelde başarılı olmakla birlikte bazen şer'i ifadeleri sözlük manasıyla çevirmektedirler ki bu tercihleri, mana zaafiyetine yol açmıştır. Öte yandan onlar selefi yaklaşımı benimsediklerinden her fırsatta selefi akide ve kültürü yansıtmaya özen göstererek, yer yer güncel siyasi olayları ayetlerin mealine taşıyarak eseri ilmi ve hitap çevresi bakımından sınırlandırmışlardır.

Tefsir rivayetlerinin bir kısmını teşkil eden isrâiliyâtın zaman zaman ciddi yanlışlara sebebiyet verdiği malumdur. İşin ilginç bu tür rivayetlerin ya da düşüncelerin artık meallerde bile sergilenmesidir. Mesut Okumuş başkanlığındaki “İsrailiyyat ve Mealler” başlıklı oturum tam da bu mevzuyu konu edinmişti. Sunulan tebliğler konunun ciddiyetini ispat eder mahiyeteydi. Nitekim Cahit Karaalp, meseleyi *Kur'an-ı Mecîd ve Tefsirli Meâl-i Âlîsi* (Mahmut Ustaosmanoğlu ve diğr.) adlı kitapta uygulamalı gösterdi. Ona göre pek çok yerde isrâili rivayetlere yer veren bu eser, 'isrâiliyatla dolu meal'dir. Yargısını destekleyen örnekleri sıraladı ve tahlillerde bulundu, mealde bulunma sebeplerine dair bazı fikirler serdetti. Ercan Şen, “Kur'ân Meallerinde Kitab-ı Mukaddesten Atıf Yapma Problemi”ni *Aziz Kur'an* (M. Hamidullah) özelinde değerlendirdi. Şen'e göre Hamidullah sıkça Kitab-ı Mukaddese başvurmuş, aktarımlar yapmıştır. Yirmi iki başlıkta tasnif edilen bu tür atıfların hitap çevresi, mukayeseye imkan vermek gibi bazı gerekçeleri vardır. Üçüncü tebliğci Mustafa Yıldız da isrâilî rivayetle-

rin meâllere etkisini Tâhâ 20/96. ayeti örneğinde ele aldı. Ne yazık ki tefsirlerde ve ilgili kitaplarda uyarılara rağmen müellifler bu tür rivayetleri Kur'ân tercümesine eklemekte tereddüt etmemişlerdir.

Sempozyumun son oturumunda mealler, Kalam ilmi açısından tahlil ve tenkide tabi tutuldu. Meallerdeki itikâdî yanlışlıkları hidâyet-dalâlet meselesiyle gündeme getiren Mustafa Aykaç'a göre itikadi mevzuları muhtevi ayetlerin tercüme ve tefsiri günümüzde çok daha ehemmiyet kazanmıştır. O, ilgili ayetlerin tercümelerini sunduktan sonra doğru tercüme tekniklerinde bulundu, dahası bir heyetin yayınlanacak mealleri bu açıdan incelemesini önerdi. Y. Kenan Atılgan sunduğu "Kalamî Kavramlarla İlgili Çeviri Sorunları" adlı tebliğde konuyu örneklerle devam ettirdi. Son tebliği M. Lütfü Tatlısu ve Eren Pilgir sundu: "Kur'ân'ın Korunmuşluğuna Delil Getirilen Ayetlerin Kırâatlerin Korunmuşluğuyla İlişkilendirilmesi: Hicr 9, Kıyâme 16-19 Ayetlerinin Kırâat Çalışmalarında Meallendirilmesi Problemi" Tebliğlerin katılımcılar tarafından müzakeresi ardından başkan Mustafa Şentürk teşekkür etti ve oturuma son verdi.

Yoğun ve yorucu üç günün ardından sıra Kapanış Oturumuna geldi. Başkan F. Ahmet Polat sözü Celal Kırca'ya verdi. Kırca, tebliğcilerin sunumlarda zamanlamayı ayarlamalarının ve doğrudan konuya girmelerinin önemine dikkat çekti. Bir de çalışmalarda ilmi ve metodik hassasiyetin en başta gelen ilke oluşuna vurgu yaptı. Ona göre, toplantıda çok fazla mealden bahsedilmesinden anlaşılıyor ki meallerin sınıflandırılması kaçınılmazdır. Her ne kadar onların pek çok cepheden incelenmesi yapılmış ise de akademisyenleri çok iş beklemektedir. Kırca, bu toplantıda meal yazarlarına pek yer verilmediğine değinerek bir sonraki toplantının meal yazarlarıyla yapılması önerisinde bulundu.

İsmail Çalışkan, tebliğlerde meallerin güncel durumuna daha fazla ilgi gösterildiği, teorik konulardan çok pratik incelemelere yoğunlaşıldığı, tahlil ve eleştirilerde olabildiğince bilimsel kriterlerin gözetildiğini dile getirdi. Ona göre de düşe kalka alınan bir asırlık yoldan sonra Türkiye'de meal yazımı yeni bir aşamaya gelmiştir; dolayısıyla çeviri teknikleri ışığında, Kur'ân'ın asli diline ve hitabına riayetle ciddi bir yola girilmesi beklenmektedir. Öte yandan günümüzde bazı mealler hedef, metot, muhteva ve aşırı cesaret bakımından 'Kur'ân meal-i' sınırlarını aşmış gözüküyor. Bunun siyasi, sosyal, psikolojik ve ticari nedenleri vardır. Fakat her halükarda meal toplatma gibi bir duruma gelinmemesi gerekiyordu. Şu halde fırsat varken Diyanet İşleri Başkanlığı dahil meal çalışması yapanların, yeni mealleri, kişisel bağımlılıklardan uzak, mezhebi, çevresel ya da siyasi baskı veya hedef gözetmeden üretmelidir. Bu başarıldığı takdirde kim bilir belki bizim ilim ve tecrübe havuzumuzdan sadece Türkçe'de değil, hemen her dilin okuyucusu kana kana içers!

Zülfikar Durmuş da şunları dillendirdi: Sempozyum programı dengeliydi. Yoğun tevecüh ilim dünyası için sevindirici, bilhassa genç akademisyenlerin titiz çalışmaları ümit verici. Bu sempozyumda mealcilik akımı, yani Kur'ân'dan hareketle hüküm ve yaşam biçimi oluşturmaya çalışan kesimlere uyarı mahiyetindeki açıklamalara tekrar işaret ediyorum. Meallerdeki bazı sorunlar şöyledir: Kaynaklara müracaat edilmemesi; Kur'ân bütünlüğünün gözetilmemesi; Kur'ân'ın dil dizgesi bilinmeden meale girişilmesi; ilmi yeterliliği olmayanların meal yayımlaması ve bunların takipçilerinin bulunması. Aslında bunların hepsi yöntemsizlik sorununa dayanıyor, müellifler eserlerinde yöntemlerini açıklamıyorlar. Durmuş, ısrarla, tebliğlerde de vurgulandığı üzere, Kur'ân'ın çevirisinde tefsiri tercüme tarzının tercih edilmesini önerdi. Bunun için her iki dilin dünyası üst düzeyde bilinmelidir. Zira bir metin üretildiği dilde dinamik üretilir, aktarıldığı dilde de dinamik olmalıdır; bu nazarla meal yapılırsa istifadesi daha fazla olur. Nihayet her çalışmanın öncekilere göre bir üst seviyeye çıkması beklenir, ilmi inkişaf bunu gerektirir; ne yazık ki sonraki mealler öncekilerden daha zayıftır.

Kendisi de bir meal yazarı olan Murat Sülün 'ben de dahil Kur'ân'ın dilindeki cezâleti aktaramadık' itirafında bulundu ve ilave etti: Peki bu sağlanabilir mi? Şiirsel mealler sağlayamaz. Çeviriyi Kur'ân'ın kendi çağına göre mi bizim çağımıza göre mi yapacağız? Ayetleri reel delaletleri ortaya çıkarıyor, peki meal bugün neyi ifade ediyor? Osmanlı Kur'ân üzerine çok titrediği için az meal ortaya çıktı, günümüzde bu bırakıldı. Mushafın sahibi var, Kur'ân'ın sahibi yok, Din İşleri Yüksek Kurulu görevi gereği bu işi yapamaz. Bu yüzden Diyanet İşleri Başkanlığında mealleri inceleme kurulu kurulmalı, orada fikirler değil sadece meallerin doğruluğu açısından inceleme yapmalı, fikirlere müdahale edilmemelidir. Zira meal kişinin Kur'ân'dan anladığıdır.

Konuşma aralarında Polat'ın işaret ettiği noktalar şöyle özetlenebilir: Kur'ân'ı anlamının usulü her şeyin başında gelir. 'Kur'ân çevirisi yaparken kendi çağına göre mi bizim çağımıza göre mi yapacağız?' meselesi ciddi bir sorudur. Meal yazarlar bir guruba mensup ise onların tahribatı daha ileri düzeyde olabiliyor. Onun için kurum, dernek, cemaatler meseleye daha dikkatle yaklaşmalıdır. Bir de önceki çalışmalardan istifade edilmediğinde yapılan yayınların bir anlamı kalmıyor. Genç akademisyenler yeni teknikleri, sosyal medyayı iyi kullanıyor, yöneticilerin onları bu yönde yönlendirmeleri, eğitmeleri faydalı olacaktır. Son olarak acaba bağımsız bir 'Türkçe mealleri tetkik komisyonu' kurulabilir mi? Eğer olursa, basım sırasında üzerine 'Bu meal Türkçe meal komisyonu tarafından incelenmiştir' diye bir not düşülebilir.

Son sözü koordinatör Cahit Karaalp aldı, kısa bir değerlendirmeyele sempozyumu kapattı.

Birkaç notla bitireyim. Türkiye'de metot ve çeviri teknikleri açısından Kur'ân mealine ilişkin tartışmalar 1950'li yıllarda başladı, 1960 askeri ihtilali sonrasında alevlendi, 1980'den sonra ilmi tahlil ve tenkitler öne geçti. İzleyebildiğim kadarıyla "Kur'ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri" adlı bu sempozyum, büyük bir emek, çaba ve sabrın ürünü olup alanında 7. büyük toplantıdır. Öncekiler şunlardır: İstanbul 1986'da IRCICA (Kur'ân-ı Kerim'in Meali ve Tefsiri Sempozyumu, 25 tebliğ); İzmir 2003'te DİB (Kur'ân Mealleri Sempozyumu, 49 tebliğ); İstanbul 2010'da *Kur'âni Hayat Dergisi* (Kur'ân Mealleri Sempozyumu, 9 tebliğ); Kayseri 2010'da (Kur'ân'ın Türkçe Mealleri ve Sorunları Sempozyumu); 2010'da (Türk Dilinde Kur'ân Edebiyatı, 22 tebliğ); KURAMER İstanbul 2019'da (Kur'ân Mealleri ve Metin-Merkezci Yorum, 6 tebliğ). Şahıs ya da konu merkezli pek çok toplantıda mealler hakkındaki tebliğleri saymıyorum bile. Hemen belirteyim ki bu kadar birikime müelliflerin bir kısmının itibar etmediği anlaşılıyor. Aksine 400'e doğru giden Türkçe meallerdeki pek çok hatanın tekrar edilmemesi gerekirdi. Benim bildiğim basıma hazır veya yazımı devam eden birkaç meal çalışması var. O halde Türkiye'de bir meal enflasyonu vakiasının bulunduğunu söylememiz abartı olmaz, nitekim açılış konferansında bu olguya işaret edilmişti. Elbette toptancı yaklaşımla bütün mealleri mahkum etmiyorum, ancak ciddi emek mahsülü olmayan, bazen öncekilerin tekrarı sayılabilecek meallerin varlığı bir sır değil. Son olarak bir teklif sadedinde diyorum ki başlamışken dini ilimlerle işgal etmeyen farklı mesleklerdeki kişilerin meallerinin tahlil ve tenkidinin yapılacağı bir sempozyumla devam edilebilir.¹

¹ Sempozyum tebliğlerinin önemli bir kısmı Kitap Dünyası tarafından üç cilt halinde basılmıştır: Murat Serdar v.dğr (ed.), *Kur'ân Meâlleri Sorunlar Çözüm Önerileri* (Konya: Kitap Dünyası, 2023).

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

İsmail ÇALIŞKAN

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The author declares that he have no competing interests.